

Mozgó könyvtárak terve Szlovákiában

Jelentés az Európa Tanács által szervezett közép-kelet-európai könyvtári fejlesztésről

1990-ben a holland kormány határozatot hozott a Kelet-Európával való együttműködési programra. Ez Hollandia válasza volt a Kelet-Európában végbement politikai-gazdasági változásokra. A program célja az, hogy segítse ezeket a országokat a „pluriform” demokratikus társadalom és a szabad piacgazdaság felé vezető úton. A támogatás magában foglal gazdasági, kulturális, mezőgazdasági, környezetvédelmi stb. terveket. Ez az ún. PSO-program, melynek három fő célja a következő:

1. a tudás és szakértelem fejlesztése és átvitele;
2. együttműködés a holland és a kelet-európai vállalkozások, szervezetek és kormányok között;
3. segítség a folyamatos gazdasági fejlődésben.

A program hat országra terjed ki, ezek: Bulgária, Magyarország, Jugoszlávia, Lengyelország, Románia és Csehszlovákia. A Csehszlovákiával, később Szlovákiával való kétoldali programban mozgó könyvtárakat terveztek a kelet-szlovákiai svídniki kerületben. A felelős Holland Népjóléti, Egészségügyi és Művelődési Minisztérium felkérte a Központi Könyvtári Szolgálatot, hogy készítse el a terv ügyvitelét, mivel az 11 mozgó könyvtár üzemeltetésével már tapasztalatokat nyert ezen a szakterületen. Engem is meghívtak mint a szervezet volt igazgatóját.

Az alábbi jelentésben a projektet a földrajzi terület és a szervezés szempontjából fogom körvonalazni. Megpróbálok elemezni az erősebb és gyengébb pontjait és levonok néhány következtetést. Végül javaslattal egészítem ki az előterjesztést.

A svídniki terület

A svídniki kerület Szlovákia északkeleti részén fekszik. Területe 860 km². 40 km-en határos Lengyelországgal. 44 ezres lakossága miatt népsűrűsége alacsony. 51 fő/km², ami a szlovák átlagnak mindössze 48%-a. A kerület erősen falusias jellegű. Kevés az ipari tevékenység. Két városa Svidnik és Stopkov, 11 ezer, illetve 10 ezer lakossal. A lakosság 52%-a 94 községben él, melyeknek átlagos népessége 200–300 fő. A lakosság 27%-a 14 évnél fiatalabb, és több mint 16% 60 évnél idősebb. 1990 végén a munkanélküliség kb. 16%-os volt, de a 30 évnél fiatalabbak felét érintette.

Nyilvános könyvtárak

Tekintettel a decentralizációra és a gazdasági összeomlás utáni pénzhíányra, a nyilvános könyvtárak az 1989-es forradalom után sokat változtak. A svídniki Központi

Kerületi Könyvtáron és a stropkovi városi könyvtáron kívül 74 helyi könyvtár látja el a közönséget. Ebből több mint 60-at önkéntes adományokból gyűjtöttek. Pár száz könyvük rossz állapotban van és főleg ideológiai irányú. A lakosság érdeklődése 1990 és 1991 között 21,3%-ról 16,8%-ra csökkent. Kilenc könyvtáros dolga volt az egész kerületi könyvtárhálózat működtetése. Az ilyen méretű visszafejlődés akadályozza a demokratikus változások kibontakozását, csökkenti a kerület művelődési és kulturális színvonalát. Egy mozgó könyvtár változtatni tudna a körülményeken és új távlatokat nyithatna.

Mozgó könyvtári projekt: szándékok és célok

Mik voltak a terv konkrét céljai? Hogy az összes vidéki községnek megteremtse a könyvtári szolgáltatást. Ami azt jelentette, hogy létre kell hozni egy szervezetet, beleértve a kerületi központi könyvtárat is. Cél volt a szakemberek képzése is a mozgó könyvtári munka és a könyvtári fejlesztés minden területén.

A projekt a nyilvános könyvtárak filozófiáján alapult: kivétel nélkül minden ember számára eljuttatni az információt, lehetővé tenni azt, hogy könyvek és más nyomtatott anyag olvasásával, valamint audiovizuális eszközök segítségével részt vegyenek a társadalmi és kulturális életben. Így a nyilvános könyvtár ablak a világra, eszköz arra, hogy létrehozzunk egy demokratikus társadalmat szabad és felelősségteljes polgárokkal.

A projekt kivitelezése

A két kormány közötti előkészítő tárgyalások után a projekt tulajdonképpen 1992 nyarán született a szlovák küldöttség és a holland szakemberek találkozásánál, amikor megfogalmazták a javaslat első változatát. 1992 szeptemberében az első gyakorlati megbeszélést követte az ügyvezető, a végrehajtó csoport, továbbá a Matica Slovenska és a Svidniki Könyvtár szakembereinek találkozója. A tökéletesített indítvány szerint a projektet tanulmányozták, elemezték és kisebb résztervekre bontották. Elkészítettek egy ideiglenes időbeli projektet és megjelöltek több feladatot. A szlovák minisztérium által kinevezett igazgatót bízták meg a végrehajtó csoport irányításával és a kitűzött feladatok lebonyolításával. Az ügyvezető igazgató rendszeres kapcsolatot tartott az igazgatóval és egyeztettek az általános tervezési, stratégiai, képzéssel kapcsolatos anyagi ügyeket, illetve néhány technikai kérdést. 1993 márciusában egy utazási irodával szerződést kötöttek két könyvtár-busz felszerelésére, miután elkészült az összeállítás programja. Ugyanakkor megvitatták a könyvgyűjtésre és a közönség tájékoztatására vonatkozó programot. 1993 áprilisában egy szlovák műszaki szakember felkeresett egy ismert holland utazási irodát. Sor került néhány technikai dolog megbeszélésére és némi tapasztalatcserére. 1993 májusában első ízben ült össze az Ellenőrző Csoport, ami egy holland és egy szlovák képviselőből, mindkét részről néhány szakemberből állt, az igazgató és az ügyvezető igazgató pedig tanácsadóként voltak jelen. Az Ellenőrző Csoport ellenőrzi az egész tevékenységet a megbízást adó és finanszírozó kormányok nevében.

1993 júniusában 15 könyvtáros számára egyhetes tanulmányutat szerveztek a hol-

land Fríz-szigeti Központi Könyvtárba. Bemutatták nekik a könyvtári rendszert, a szervezést, könyvtárlátogatásokat szerveztek, betanították a könyvtár-buszok kezelését, videón bemutatták a kölcsönző könyvtárak működését.

Véglegesen elkészítették a fejlesztési tervet és összeállították a buszok menetrendjét. Tanácskozás folyt egy mozgó kiállításról is, amely bemutatja a könyvtári tervet, a szolgáltatás vázlatos bemutatásáról Szlovákiában, és egy ezzel kapcsolatos ünnepségről, végül pedig egy találkozóról, melynek a public relation lenne a tárgya.

1993 augusztusa: kidolgozták a végrehajtó könyvtárosok, valamint a svídniki könyvtári konferenciájának programját. Október: egynapos konferencia a svídniki könyvtárban a végrehajtandó feladatokról és a háttérszervezetről. Október 20.: D'Ancona holland és Slobodnik szlovák miniszter bemutatja a két könyvtár-buszt a helyi és a kerületi hatóságoknak és a közönségnek. December: az első eredmények bátorítók: a nyilvántartott olvasók száma 2500, vagyis a falvak lakosságának 11%-a, ennek 60%-a gyerek. Mind a 47 általános iskola közel van egy-egy könyvtárbusz-megállóhoz. A kölcsönzések száma az első három hónapban 25 000, ebből 15 ezer (60%) gyerekek részéről történt.

Pozitívumok

Kezdjük a terv erős oldalával:

1. Ez a mozgó könyvtári terv közvetlenül az átlagember igényeire és érdeklődésére épít. Nem túl igényes vagy magas technikai színvonalú segítség, de felkelti az érdeklődést. A könyvtár-busz, körülbelül háromezer könyvvel és audiovizuális anyaggal, fedezni tudja a vidéki területen fellépő információhiányt a mindennapi életben. A könyvtár-busz a művelődési központok nyirkos könyvtárpolcaival szemben ösztönzőleg hat, különösen a fiatalabbakra. Általában az emberek az életszínvonal emelkedésének kézzelfogható bizonyítékának tekintik a könyvtár-buszt.

2. A város és a vidék távolsága szó szerint és átvitt értelemben is csökkenni fog. A kulturális, művelődési és persze gazdasági elmaradottságból a vidék elindul a mindenkire számára elérhető egyenlő lehetőségek felé. Ezért a könyvtár-busz igazi előrelépés az ország kulturális-művelődési struktúrája szempontjából. Kiút az elszigeteltségből. A lakosságot bekapcsolja az elzárt falvak körzeti könyvtári hálózatába. Öntudatra ébreszti a háttérben élő embereket. A mozgókönyvtár annak a lehetőségét is megteremti, hogy az általános iskolai tanárok megismertessék a gyerekeket a legkülönbözőbb formájú könyvekkel és rászoktassák őket az olvasásra. A nyilvános könyvtár a művelődés elemi követelménye. A svídniki kerület 74 községében ez csak mozgókönyvtárral érhető el.

És ezen kívül még ezer meg ezer kis község van Kelet-Európában hasonló körülmények között. Ezért a mozgókönyvtár befektetés a jövőre nézve, mivel ez az egyetlen módja annak, hogy Európa nagyobbik részének szakszerű, hatékony és kielégítő könyvtári szolgáltatást nyújtsunk.

3. A terv harmadik erős oldala: a könyvtár-busz fenntartása viszonylag olcsó. A svídniki kerületben tervezett beruházás 12 500 000 szlovák koronába: azaz 425 ezer USA-dollárba kerül. A 74 falusi könyvtár más módon való, hasonló szintre felfejlesztése sokkal nagyobb költséget jelentett volna.

4. A szlovákiai könyvtárbusz-projektnek talán van még egy (negyedik) erős oldala.

A jövő majd eldönti, van-e vagy sem. Manapság mind egy mozgó könyvtárnak, mind a nyilvános szakkönyvtárnak a településnél feljebbről kell szerveződnie. Éppen ezért a terv egyben példa is. A kérdés az, vajon a svidniki kerületben lévő 70, átlagosan 1000-nél kisebb lélekszámú település hatóságai készek-e arra, hogy részben feladják autonómiájukat, hogy egy minőségileg jobb könyvtári szolgálat érdekében közgazgatásilag és anyagilag összefogjanak.

5. Ezzel kapcsolatban egy ötödik pontot is meg kell említeni. Felfogásom szerint a terv erős hatással volt a kelet-szlovákiai könyvtárügyre, mint egészre. Sok vidéki könyvtár igazgatója volt érintve, így vagy úgy. Az ő regionális szintű kölcsönös szakmai összeköttetésük új motivációt és új közös célt nyert. A Svidniki könyvtár vezetése különböző mértékben szakmai támogatásban részesült. Ez a helyi terv Nyugat-Európa felé nyitott ajtót és megteremtette az ottani könyvtárosokkal való közvetlen párbeszédet az egész szlovákiai könyvtárösszakma számára.

6. Végül pedig: ennek a projektnek a kezdeményezése segít felszínre hozni mindazt a rejtett képességet, kapacitást, kreativitást, aminek csak az ösztönzésére van szükség. A kezdeményező talán a holland fél volt, de a szlovák könyvtárosok is teljes odaadással dolgoztak. Egy ilyen projekt feladat is, egy kormány számára éppúgy, mint a helyi hatóságok számára, hogy több oldalról megvizsgálják az állami infrastruktúrákat, és kifejlesszenek egy többéves tervet a társadalom érdekeinek megfelelően.

Összefoglalásként: egy ilyen terv alapvető és kézzelfogható előrelépést eredményez az oktatási és társadalmi infrastruktúrában, valamint abban, hogy az *elzárt területek nyitni tudjanak*, méghozzá viszonylag alacsony áron.

Gyengébb pontok

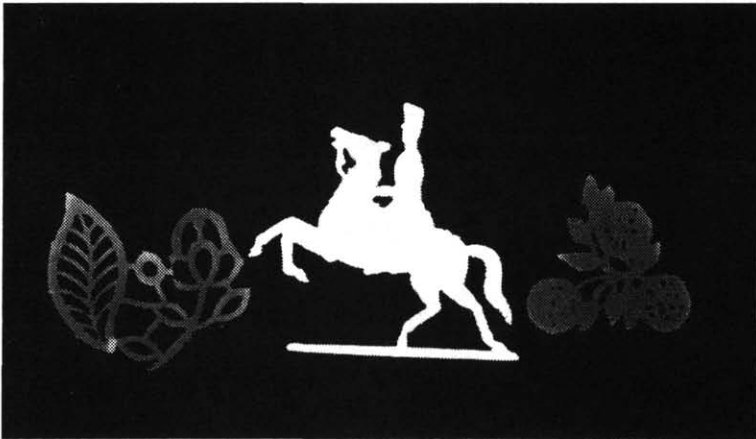
A tervezet gyenge pontjait sem lehet figyelmen kívül hagyni. Hármat kell megemlíteni. Nem azért, hogy ezzel csökkentsem a pozitívumokat, hanem *hogyan a jövőbeni tervekben megtaláljuk a helyes utat*.

1. Az első, hogy a nemzetközileg támogatott, a sajtó és más médiumok által figyelemmel kísért terv kezdeti szakaszát kísérő eufória egyszer véget ér. Elérkezünk ahhoz a ponthoz, amikor már a forgatókönyv, az *önellátás* kerül szóba, különösen szervezési, technikai és anyagi téren. A személyes kapcsolatok és a kölcsönös barátság megmaradhat, de mi lesz a közszolgáltatással?

Szükségesnek látszik egy hosszútávú, sokoldalú *terv*. Az ilyen projekteket vidékek és közigazgatási egységek közötti szélesebb nemzetközi kapcsolatokba, franciául „jumelage”-ba kell beágyazni, hogy garantálják a folytonosságot.

2. Azt is meg kell fontolni, hogy egy projekt, amely egy szélesebb körű kooperációban való gondolkodásra hív fel, mind a lakosok, mind pedig a helyi politikusok számára úgy tűnhet, mint ami figyelmen kívül hagyja a helyi tradíciókat.

3. Végezetül: Nem lehet letagadni, hogy egy ilyen projektnek – ellentétben például egy vízierőművel – *örvendetes szakmai kisugárzásától* eltekintve – korlátozott rendeltetési területe és jelentősége van. Kérdések merülnek fel. Miért erre a kerületre esett a választás? Milyen kritériumok és magasabb politikai szempontok vezettek ehhez a választáshoz? Tényleg az elképzelhető legjobb körülményeket teremtette meg a kerületben?

Az őszinte lelkesedés és az ösztönzés mellett más kerületekben is tapasztaltam ambíciókat és lehetőségeket. Ezekben megvalósítható lenne ugyanolyan, sőt még jobb mozgó könyvtár-rendszer. De ennek semmi esélye nincs. Mi lesz ennek a hatása hosszú távon?

Javaslatok

Tisztában vagyok azzal, hogy túlságosan benne vagyok ebben a projektben és túl elfoglalt vagyok ahhoz, hogy objektíven beszéljek, de megpróbálom. A projekt egészen mostanáig sikeresnek mondható. A szlovák sajtó, rádió és televízió sokat foglalkozott vele. A szlovák könyvtárosok a szóban forgó vidéken történő közlésről gondoskodtak. Az ügynek nemzetközi visszhangja is van, különösen Közép-Európában. Két miniszter olyan kulturális fontosságot tulajdonított neki, hogy készek voltak a nyitóünnepség lebonyolítására. A közönség válasza és az első gyakorlati eredmények kielégítőek – a projekt 1994 februárjában Strasbourgan napirendi pont volt.

Mitől van ekkora sikere ennek a projektnek mint nemzetközi összefogásnak? Mert kézzelfogható, nap min nap látható, széles közösség számára hasznos (különösen a fiatal nemzedéknek), összeköti az embereket és ilyesféle érzést kelt bennük: „ez a miénk!” Éppen ezért érdemes bizonyos javaslatokkal előállni:

1. A konferencia témáját „a segítségnyújtástól az együttműködésig” az egyenlőség és partnerségen alapuló különböző felelősség kölcsönös megértésével kell elfogadni. Másrészt nem merülhet fel félreértés azzal kapcsolatban, hogy vajon a Közép- és Kelet-Európának szánt nyugati támogatás kétoldalú-e, vagy az Európa Közösség irányítja. Egy egyoldalú felelősség, természetesen józan és kritikus irányítás alatt, de enélkül nem létezhetne együttműködés.

2. Meg kellene vitatni több nemzeti alapítvány és kezdeményezés egyetlen európai alapítványba tömörítését, támogatóképességük növelése érdekében. Néhány érdekszféranak többéves tervezésénél, vagyis a közkönyvtári fejlődés néhány ágának meghatározásánál bizonyos távlatot kell adni az országnak azt illetően, hogy milyen kezdeményezéseknél lesz elsőbbsége. A támogatást feltétlen ki kell alakítani. A támogatott országoknak a kormányoknak vagy az ágazati szervezeteknek többéves tervet kell készíteniük az adott speciális területen.

3. Meg kellene vitatni, hogy a különböző közkönyvtárak programjának vezetése és ellenőrzése magántestület alá rendeződjön-e, amely dokumentálhatná a különböző terveket és szabványosíthatná a következő tervek több oldalát és összegyűjthetné a tervekkel kapcsolatos kutatások eredményeit.

4. A különálló tervek csak önmagukkal hasonlíthatók össze. Maguk teremtik meg a saját szabadságukat és a kritériumaikat. Tehát azt kell javasolnom, hogy az ilyen terveket, legyen az országos vagy nemzetközi, ikertestvérként kell kezdeményezni. Ez versenyszerűséget és objektivitást eredményez, ami ösztönzi az eredményeket és összehasonlíthatóvá teszi azokat.

5. Lehetővé kell tenni a befektetések átszervezését a végső eredményeknek megfelelően. Például amikor egy kísérleti időszak után nyilvánvaló lesz, hogy a könyvtárbusz munkaterületét ki lehet szélesíteni egy nagyobb körzetre, ezt nem akadályozhatja meg az eredeti tervben megállapított végállomás.

Meg kellene vitatni = az új projektek beszerzését nagyobb együttműködési hálózatokba (jumelage-okba), hogy hosszabb távon garantáljuk a folytonosságot.

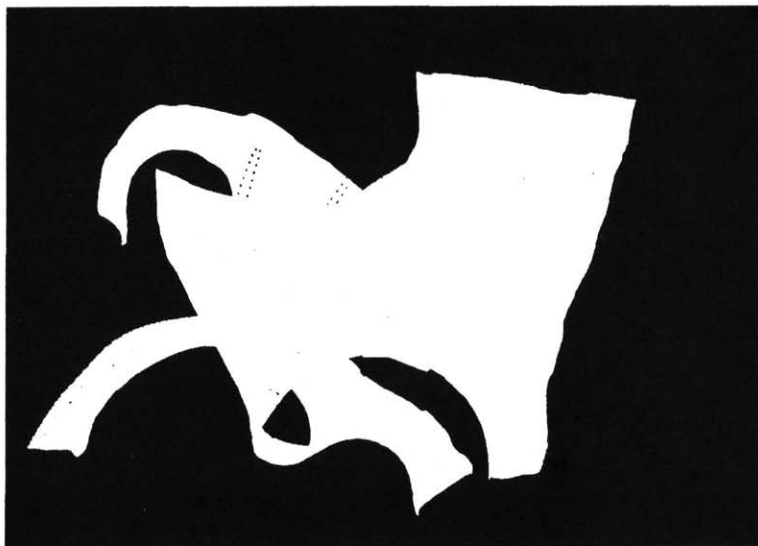
L. O. M. Popma

(Fordította: Vajda Henrik)

Bibliobuszok – egy holland-szlovák projekt

Az 1989. évi bársonyos forradalom számos változást hozott magával. Ezek kulcsmozzanata: átmenet a piacgazdaságra. Az alapvető változások – természetesen – kulturális területre is kihatnak. A pénzeszközök általánosan érzékelt elégtelensége közvetlen befolyással van Szlovákia területi könyvtárügyére. 1991 folyamán szétesett az ún. kiskörzeti rendszer, mivel a Szlovák Nemzeti Tanács (szlovák parlament) által elfogadott törvény a városi és helyi könyvtárakat önkormányzati (községi) fenntartásba utalta. Ez az átutalás azonban pénzügyi támogatás biztosítása nélkül ment végbe. Ennek az eljárásnak negatív következményei igencsak visszatükröződtek a szlovák könyvtárügyben. A szóban forgó helyzet dokumentálására hadd idézzünk a Szlovák Nemzeti Könyvtár Könyvtári Koordinációs Központja gyűjtötte éves adatokból: 1992-ben a Szlovák Köztársaságban 2849 község volt 2729 közművelődési könyvtárral, ami 95,78%-os ellátottságot jelent. E könyvtárak 81,23%-ában tiszteletdíjasok látták el a szolgálatot, 18,76%-ában főfoglalkozásúak. Ez az arány 1993 folyamán tovább romlott a főfoglalkozásúak rovására, ami azt jelenti, hogy a főfoglalkozásúak 40%-os részesedése az összlétszámból 15%-ra esett vissza. Ehhez még hozzá lehet számítani azt a tény is, hogy a területi könyvtárak több mint 20%-a két éve nem rendelkezik semmiféle állománygyarapítási kerettel. A könyvtári állományok avulása mind az olvasók, mind pedig a kölcsönzések számának csökkenését vonta maga után.

A járási könyvtárak, amelyeket a Kulturális Minisztérium közvetlen irányítása alá vontak, arra törekszenek, hogy ezt a kedvezőtlen helyzetet a községekkel kötött szerződések alapján vásárolt és feldolgozott publikációk révén valamelyest korrigálják. A többpéldányos vásárlás a könyvtárakat rabatthoz juttatja, ami további művek vásárlá-

sát teszi lehetővé. Ezekbe a rendszerekbe jelenleg a városi és községi könyvtárak mintegy fele kapcsolódott be.

Az persze természetes, hogy az érdekeltek a vázolt helyzet kezelése és javítása érdekében megfelelő módszereket igyekeznek keresni és találni. Szlovákiában előkészületben van a könyvtári törvény, nemrég keletkezett a Jozef Ciger Hronsky Alapítvány, amely főként a helyi könyvtárak segítségét és fejlesztését tűzte ki céljául, továbbá: a felsővízközi (svidniki) járásban éppen hogy útjára indult az a bibliobuszos ellátás, amely a Közép- és Kelet-Európának nyújtott holland kormányzati segélyprogram ún. PSO outputjaként vált lehetővé.

A PSO-programot a holland kormány 1991-ben határozta el a gazdaság, kultúra, mezőgazdaság és környezetvédelem segítésének céljával. A Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma és a Holland Népjóléti, Közegészségügyi és Kulturális Minisztérium könyvtári szakértőinek vice-versa találkozói és konzultációi nyomán született meg az eszmei javaslat, hogy a szlovák vidék könyvtári-tájékoztatási szolgáltatásának intenzívebbé tétele érdekében kerüljön sor a bibliobuszok bevezetésére Szlovákia könyvtári rendszerébe. 1992-ben jutatta el a szlovák fél a holland kormányzatnak azt a modell-javaslatot, hogy a felsővízközi járásban álljanak szolgálatba a mozgó könyvtárak.

A felsővízközi járás főként az alábbi okok folytán került a projektbe történő kiszemelésre:

- a terület nagyszámú kisközséggel jellemezhető (98 falu és 2 város), ami ideális az efféle könyvtári-tájékoztatási szolgáltatás megszervezése szempontjából;

- Felsővízköz (Svidnik) a maga szociális összetételével és a jelenlegi magas munkanélküliségi arányával (a lakosság 18%-ának nincs a járásban munkahelye) a tipikus vidéki járások közé tartozik;

- gazdasági és közlekedési infrastruktúrája gyengén fejlett;

- a falusi könyvtárak könyvvállománya az aktualitás szempontjából elégtelen.

A projekttel kapcsolatos elemzéseket és a modell-projektet főként a Szlovák Nemzeti Könyvtár Könyvtári Koordinációs Központjának munkatársai a felsővízközi járási könyvtár vezetőivel, a felsővízközi helyi és járási hivatallal és a kassai Nyilvános Könyvtárral vállvetve dolgozták ki, nem utolsósorban a Friz Központi Könyvtári Szolgálat vezetőjével, L. Popma úrral folytatott konzultációkat követően. Ő volt ui. az, akit ezzel a feladattal a Holland Népjóléti, Közegészségügyi és Kulturális Minisztérium megbízott mint a holland fél képviselőjét. A szlovák fél projekt-képviselőjére Dr. V. Kalinová, a Szlovák Nemzeti Könyvtár Könyvtári Koordinációs Központjának igazgatója nyert megbízást.

Míg 1992 a projekt céljainak és irányultságának tisztázásával telt el, addig 1993-ban a projekt a megvalósulás útjára lépett azzal, hogy darabonként 2,5 millió szlovák korona bekerülési értékkel (akkori összeg) a losonci NOVOP vállalatnál nekiálltak két bibliobusz megtervezésének. A konstruktőrök holland konstruktőrökkel konzultáltak és kooperáltak. 1993. október 20-án a szlovák és a holland kulturális miniszter ünnepélyes keretek között adta át a felsővízközi járásnak üzemelésre az időközben elkészült két bibliobuszt.

A járás könyvtárainak jelenlegi helyzete

Az állam rosszabbodó gazdasági helyzete a helyi kultúrában is tükröződik: 1993-ban nem következett be pozitív változás a közművelődési könyvtári hálózatban, nem akadt egyetlen példa sem a helyi közművelődési könyvtárak működésének aktivizálására. Ellenkezőleg: folyamatosan növekszik a stagnáló könyvtárak száma. (1991-ben 15 minősült ilyennek, 1993-ban pedig már túlnyomó részük.) Éppen ezért a bibliobuszok üzembe állítását a jó minőségű könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások nyújtása szempontjából pozitív mozzanatként kell tekintenünk.

A bibliobuszok beiktatása a felsővízközi könyvtári rendszerbe. A bibliobuszok összesen 20 319 falusi lakosnak nyújtanak szolgáltatásokat. Ez azt jelenti, hogy a bibliobuszok egyelőre nem jutnak el 22 népesebb községbe. A járási könyvtár mindenestre arra törekszik, hogy a községi hivatalok képviselőivel kötött megállapodások alapján fokozatosan a járás minden falujába bevezesse ezt a szolgáltatást.

A járási könyvtár szervezeti felépítése szempontjából a bibliobusz-osztály önálló szervezeti egység, melynek hét munkatársa van (1 osztályvezető, 2 könyvtárosnő a bibliobuszhoz, 2 gépkocsivezető, 1 gépkocsivezető-raktáros, 1 munkatárs az állomány feldolgozására). Ez az egység a járási könyvtár állománygyarapító és feldolgozó osztályával kooperál.

Könyvtári állomány és szolgáltatások

A bibliobusz-projekt az állomány nagyságát 20 ezer könyvtári egységben határozta meg előzetesen. 1993. december 31-én a tényleges állomány 14 788 könyvtári egységet tett ki, további egységek beszerzése folyamatos. Az olvasók szükségletei és igényei alapján az állomány tematikus megoszlása az alábbi:

	könyvtári egység	%
Ismeretterjesztő irodalom felnőtteknek	2546	17,21
Szépirodalom felnőtteknek	3440	23,26
Felnőttek számára összesen	5986	40,47
Ismeretterjesztő irodalom gyermekeknek	1116	7,54
Szépirodalom gyermekeknek	6342	42,88
Gyermekek számára összesen	7458	50,42
Videókazetták	628	
CD-lemezek	79	
Hangkazetták	637	
Egyéb dokumentumok összesen	1344	9,08
Periodikumok	42 cím (114 példány)	

A könyvállomány tematikus elrendezésű; minden témának külön piktogramja van. Az egyes korkategóriák megjelölésére színcsíkok szolgálnak.

Az állománygyarapítás tartalmi szempontból alig különbözik a projektben leírtaktól. A beszerzett művek tipológiai megoszlását illetően a továbbiakban a gyarapítási politika az „egyéb dokumentumokra” fog erőteljesebben koncentrálni, mivel – mint azt a következő adatok tanúsítják – az ő forgási indexük a legmagasabb, tehát igazán csak használják őket.

A működés prezentált időszaka 50 munkanapot (1993. október-december) foglal magába. Ezalatt a bibliobuszok a következő eredményeket érték el, melyeket (a járási és egy városi könyvtár kivételével) a felsővízközi járás helyi közművelődési könyvtárai által produkált 1993. évi eredményekkel hasonlítottunk össze:

	Helyi közm. könyvtárak	Bibliobuszok	%-arány
Könyvtárak száma	74*	2	–
Könyvtári állomány	112 904	14 788	13,10
Összes olvasó	1476**	2468	167,21
közülük gyermek és ifjú	917	1652	180,15
felnőtt	559	816	145,97
Összes kölcsönzés	25 254	26 072	103,24
ebből felnőttek	7391	6577	–
– ismeretterjesztő	2142	2006	93,65
– szépirodalom	5249	4371	87,08
– gyermekek	16 728	14 136	–
– ismeretterjesztő	2623	1525	58,25
– szépirodalom	14 105	12 608	89,39
– egyéb dokumentumok	224	3092	1380,36
– periodikumok	911	2267	248,85
Állományforgalmi index	0,22	1,61	

* A felsővízközi járás 74 helyi közművelődési könyvtárai közül hármat főfoglalkozású könyvtáros működtetett, a többi 71-et tiszteletdíjas.

** 1991-ben a helyi közművelődési könyvtárakban 2839 beiratkozott olvasó volt, azaz a 98 falusi településen élő lakosság 12,35%-a. 1993 folyamán a beiratkozott olvasók száma a felére esett vissza.

A bibliobuszos könyvkölcsönzések száma a teljes forgalomban 20 713 könyvtári egységet tett ki, ami 79,45%-os arány.

Aszerint, hogy milyen nagy forgalmat bonyolítanak le a bibliobuszokban található dokumentumtípusok, állítottuk össze az olvasói érdeklődés skáláját: 1. periodikumok; 2. szépirodalom gyermekek számára; 3. videokazetták; 4. szépirodalom felnőttek számára; 5. ismeretterjesztő irodalom felnőttek számára; 6. hangkazetták; 7. ismeretterjesztő irodalom gyermekek számára; 8. CD-lemezek.

A bibliobuszok állománya mostanra teljes mértékben kielégíti az olvasók igényeit. Az egyes tematikai csoportok és dokumentumtípusok igénybevételének megfelelően naponta egészítik ki a bibliobuszok állományát a járási könyvtárban található raktárból. A kért, de a szóban forgó raktár állományában nem található címeket vagy a járási könyvtár állományából elégitik ki közvetlenül vagy közvetve a könyvtárközi kölcsönzés útján. Az olvasók a bibliobuszok kínálta egyéb szolgáltatásokat is igénybe veszik, így az irodalom-előjegyzést, a másolatszolgáltatást és egyebeket.

Időmetszetben nézve a bibliobuszok működését: 10 nap alatt elérték a helyi közművelődési könyvtárak produkálta éves olvasói létszámot, 48 nap alatt pedig az éves kölcsönzési forgalmat.

Az iménti összehasonlításban szereplő adatok olyannyira sokatmondóak, hogy nem is kívánnak kommentárt. Mindenekelőtt a könyvtári állományok, főként a falusi könyvtári állományok elavultságának közismert tényét dokumentálják. Másfelől viszont, a rendszeres állományfrissítés hozta eredményeket, illetve ezzel együtt az aktuális és érdekes irodalom és az audiovizuális dokumentumok iránti olvasói érdeklődés növekedését bizonyítják.

A bibliobuszok útvonalai és működése

1993 folyamán a bibliobuszok térítés nélküli szolgáltatást biztosítanak a községekkel és iskolákkal kötött írásbeli megállapodások szerint, 74 megállóhelyen. Közülük 25 az általános iskolák mellett található. (Már a projekt előkészítése közben úgy vélekedtek, hogy a megállóhelyeket a települések legfrekvenciáltabb pontjain kell kialakítani.) 1994-ben viszont változás fog bekövetkezni a járási könyvtár és a községi hivatalok szerződéses kapcsolatában, minthogy tervbe van véve a szolgáltatás fokozatos fizetetté tétele. Ebben az időszakban számításokat végeznek, melyek hivatva vannak kimutatni, milyen pénzbeli hozzájárulás indokolt a községek részéről a közeljövőre nézve.

A megszerzett tapasztalatok alapján mennyiségi (a megállóhelyek számáról van szó) és időbeli korrekciók várhatók a bibliobuszok menetrendjében, hogy az még inkább igazodjék a használók igényeihez. Ezek a változások az egyes településeken – természetesen – „közhírré tételnek” majd. E tekintetben az az alapvető probléma, hogy szinte minden település délutáni, főként pénteki kölcsönzési időhöz ragaszkodnék, ami az üzemeltetés szempontjából igencsak túlzó követelmény. A probléma megoldásában csak a tárgyalások segíthetnek.

A „Public Relations” vonatkozásában ugyancsak külön tervjavaslat született. Ez tekintetbe veszi az olvasószolgálati munka sajátosságait, illetve biztosítja a lakosság tájékoztatását. A projekt keretében 11 féle propagandaanyag került kiadásra (kis és nagy plakát, könyvjelző, órarend, műanyagtáska, a járási könyvtár ügyrendjének rész-

letei stb.). Ezeket az anyagokat a bibliobuszok ünnepélyes üzembe helyezése során osztoztatták, később a könyvtárlátogatások közben. A plakátokat nyilvános helyeken ragasztották ki. A szlovák televízió országos adásba sorolta vasárnap este (a legnézettebb időpont) a bibliobuszokról szóló 15 perces filmet. A közvélemény ezen felül is informálva volt az ügy rádiós és televíziós propagálása, a helyi és az országos sajtó írásai és egy vándorkiállítás által. Ez utóbbi a szlovákiai könyvtárak rendelkezésére áll, amelyek a vándorkiállítást saját járásukban való propaganda eszközeként igénylik.

A projekt eddigi eredményei igazolják, hogy helyes volt a vállalkozásnak az a feltételezése, hogy a Szlovák Köztársaság könyvtárügyének átalakításában helye van a bibliobuszos ellátásnak.

A felsővízközi járást szolgáló kísérleti projekt jó példa arra, hogy miként kell bevezetni a regionális könyvtári rendszerekbe a mozgóellátást. A „Bibliobuszok” komplex projektjének célja, hogy a közép- és kelet-európai falusi körzetekben egy újfajta könyvtári szolgáltatást honosítson meg.

Szlovákiában tehát máris létezik egy olyan járás, amely modell a falusi települések e korszerű szolgáltatási típusának működéséhez. Szlovákiában megtalálhatók azok a holland kollégák által kiképzett szakemberek, akik hazai és külföldi érdeklődésre egyaránt képesek tanácsot adni a mozgókönyvtárak irányítását és munkáját, illetve a mozgókönyvtárak szervezetének és berendezésének „mikéntjét” illetően.

Vlasta Kalinová – Tatiana Hrabinská
(Fordította: Futala Tibor)

Szakmai látogatáson Kelet-Szlovákiában

Mit tesz egy könyvtáros, ha a lelke mélyén valahol módszertanos is egy kicsit, és az egyre halkuló panaszok a magára maradt kistelepülések könyvtárosaiktól eljutnak a régi, jól kiépített „kapcsolat”-szálakon?

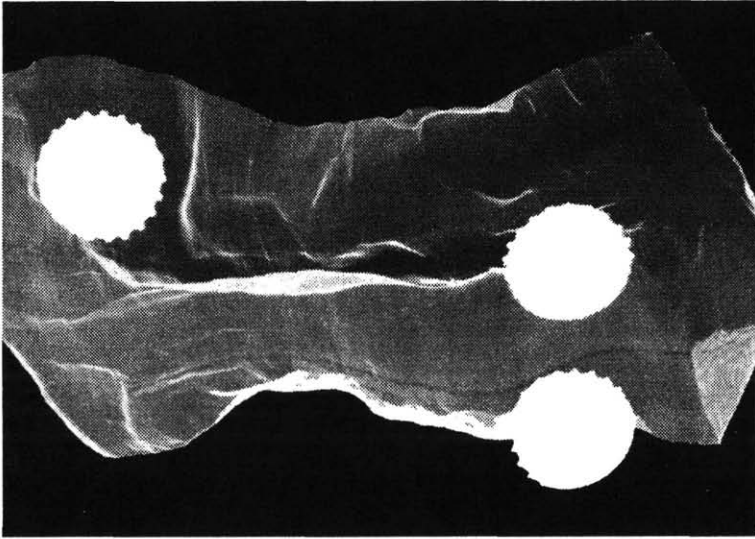
Egy pillanatig megtorpan, s utána benne kell legyen az énjében, hogyan is lehetne segíteni? – mi is az a lehetetlen, amibe még bele szabad kapaszkodni? – hátha mégsem történt még meg a könyvtári társulás felosztása, szétzilálása, csak papíron? Talán az emberek nem takarítottak ki mindent magukból, emberségükből? – e gondoltsorok után útnak indul, vállalva a gondokat.

A Borsod és Zemplén megye kisközsegeinek könyvtári helyzete a rendszer-váltás után megváltozott körülmények

közé került. Az ország északi régiójában egymás után felosztottak a hosszú évtizede jól működő könyvtári társulások, melyek szakmailag egységes összefogást, hovatartozást, könyvtári ellátást biztosítottak a kistelepüléseknek.

Az ország ezen területén a városok, megyék 1993-tól nem vállalták fel a plusz feladatot. A panaszok, a kétségbeesett kiáltások eljutottak a megyei és városi könyvtár módszertanos könyvtárosaihoz, Borsod és Zemplén megye könyvtáros szervezeteihez, s ők megpróbálnak segíteni a „régikollégákon”, keresik a megoldás külső lehetőségeit.

Az egyik ilyen követhető példára Szlovákiában találtunk rá. Kassai kollégák szíves meghívására, az MKE biztatásával kétnapos szakmai látogatáson

vettünk részt (polgármester, kulturális bizottsági tag, könyvtáros) március végén Svidnik és Bártfa járási könyvtárait, ahol megtekintettük a holland támogatással vásárolt bibliobuszok beüzemelését.

Két kocsival utazott a 10 fős csoport. A látogatás első napján Svidnik városában jártunk. Svidnik (Felsővízköz) járási székhely, 12 000 lakosú vlach, ruszin, román keveredésű, később elszlovákosodott település. A vlachok és a ruszinok magukkal hozták pravoszláv hitüket is.

A környező kis települések több száz éves, festői módon épített s berendezett pravoszláv fatemplomokkal szerénykedhetnek. Lodomirován vendéglátóink kalauzolásával megtekintettünk egyet mi is kívülről-belülről, a többit csak az autók ablakaiból csodálhattuk, idő hiányában.

A járási könyvtár: állománya 50 000 kötet, kétszintes, új épületben szolgált (felnőtt-gyermek zenei részleg, videotéka, feldolgozó csoport). A könyvtár épületében nyert elhelyezést a biblio-

busz bázisraktára, a beüzemelés a könyvtár költözködésével egy időben történt 1992 őszén.

A Svidnik körzetéhez tartozó települések lélekszáma 70–700 fő között ingadozik. A települések önállóan képtelenek megoldani könyvtári ellátásukat, azon helyek, ahol még található saját könyvvállomány is, nem tudják a fejlesztést biztosítani. A kistelepüléseken 74 könyvtári megállóhelyen szolgálja a busz minden héten olvasóit. A megállóhelyek kijelölése a lakosság – polgármester – tanító közös megegyezésével történik. A bibliobusz az újdonság erejével hatott minden lakosra. Speciális állománya van, egyszerre 3-4 ezer kötet könyv, folyóirat, videokazetta, műsoros kazetta, CD-lemez áll a használók rendelkezésére. Az állomány fejlesztését és a bibliobusz üzemeltetését két évig – ennyi a kísérleti idő – a minisztérium finanszírozza. Hollandia 7,7 mill. Kr. támogatást adott a busz, a berendezés, a raktározás költségeire. A beüzemelés megelőzte egy igen komoly előkészítő munka, melynek keretében 13 könyv-

táros kolléga kéthetes holland tanulmányúton is részt vett.

A bibliobusz szolgáltatásai térítésesek. A beiratkozási díj gyermekeknek 5 Kr., felnőtteknek 20 Kr. A könyv kivételével minden dokumentumot meghatározott díjért kölcsönöznek, egy, illetve három hétre. Videókazetta 15-30 Kr., folyóirat 5 Kr./db, CD 5 Kr./db. A mozgókönyvtár egy-egy megállóban 20-40 percet tartózkodik, megközelítőleg mindig ugyanabban az időpontban. A háttérbázis tápraktár állománya 16 745 kötet, 42 féle folyóirat, ebből 15 gyermekújság, összesen 114 db. Mivel a folyóiratokat kölcsönzik, egyfelől több kell.

A feldolgozás a könyvesbolti vásárlás után számítógépen történik. Minden nyilvántartást gépen vezetnek. Nincsenek katalógusok, bonyolult bibliográfiai leírások. Egy nagyon jól használható kölcsönző és feldolgozó programmal rendelkeznek.

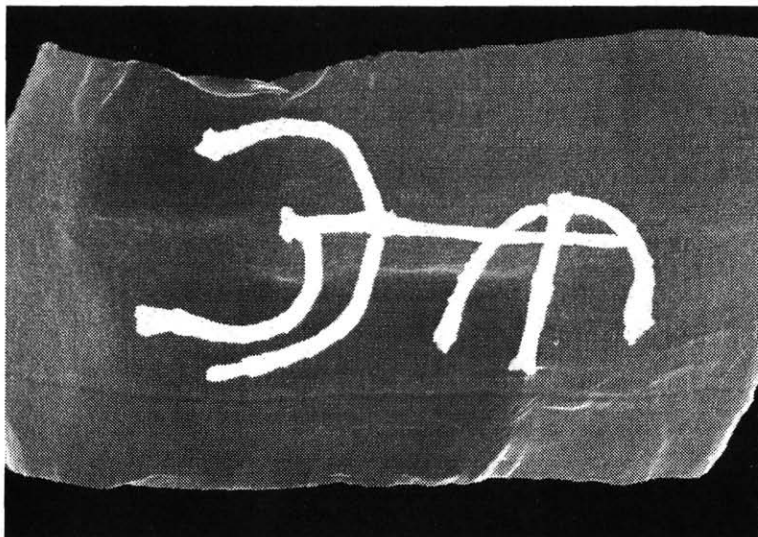
A bibliobusz ellátását 7 munkatárs végzi. A gépkocsivezető éppenúgy ért a kölcsönzés minden munkafolyamatá-

hoz, mint az autóbusz vezetéséhez. Teljes összhang van a bibliobuszon dolgozó munkatársak között. A visszahozott könyveket azonnal elpakolják, téma szerinti megoszlásban. A témacsoportok a könyv gerincén feltüntetett címkék segítségével különülnek el egymástól.

Vidám könyvek, kalandos könyvek, szerelmes könyvek és még sorolhatnám azt a 15 témakört, mely a könyvtárosok találékonyágát tükrözi.

A holland támogatás lehetővé tette a könyvek fóliával való bevonását – a régi könyvtárosok számára nem ismeretlen fogalom a filmolux – ezzel is növelve a könyvek élettartamát. Svidnik könyvtárosainak kalauzolásával földrajzilag két különálló körzetet is körbelátogathattunk, ahol meggyőződhattünk arról, hogy az olvasói forgalom nem az idelátogató vendégek kedvéért volt magas.

Másnapi programként Bártfa (Szlovákia legpatinásabb kisvárosa) volt a úticélunk. Vendéglátóink nem választottak rosszul. A várost Nagy Lajos királyunk emelte a szabad királyi város

rangjára a 14. században. A fallal kerített, ápolts és műemlékké nyilvánított városközpont minden épületével megragadja az idelátogatót.

A 30 000 lakosú város szívében helyezkedik el a városi könyvtár. 7 fiókönyvtár és 1 központi könyvtár 7000 olvasót szolgál ki. A központi könyvtár sok „apró” helyiségből áll. Az igazgató úr folyamatosan álomterveket készít, mit is lehetne szebben, jobban. Csak éppen a 20 millió Kr. támogatás hiányzik nekik is.

A jelenlegi körülményeken mégis éreztük, hogy mindent az olvasó kívánóságára, igényeinek megfelelően szolgáltatnak. Könyv-, video-, CD-lemez-kölcsönzés, másolat-szolgáltatás stb. A bevételeket visszaforgatják, néhány esetben jutalmazásra is fordítják, s ez ösztönzés a könyvtárosok számára.

A feldolgozó csoport a gyors, célirányos munkavégzésre törekszik. Ebben a könyvtárban sem találoztunk katalógusokkal, egyszerűsített itt is a bibliográfiai leírás, nincs többszemontú visszakeresési lehetőség. Ami meglepő volt számunkra, „alig” vannak könyvek a polcon. Nem azért, mert nem vásárolnak, vagy nem gyarapítják az álló-

mányt, hanem ilyen nagy a könyvtár kihasználtsága. Sok az olvasó, kevés a könyv! A központi könyvtárban 20 könyvtáros dolgozik, plusz a gépkocsi-vezetők, akik nem restellnek adott esetben a kölcsönzőmunkába besegíteni.

Mind a két városban előny (? – a szerk.), hogy nincsenek iskolai könyvtárak, minden igényt a városi fiókönyvtárak szolgáltatásai elégítenek ki.

Vendéglátóink gondoskodtak a két nap minden órájának hasznos kitöltéséről. Tarsolyunkban szép városnéző séták, múzeumok, templomok, könyvtárak megtekintése, nyitott szívű kollégák, ízes humorral fűszerezett tolmácsolás, sok-sok kedves tárgyi emlék, melyet szeretetük jeléül emlékként adtak városukról, munkájukról.

Összegeztük látogatásunkat, s meg kell hogy próbálkozzunk környezetünk szemléletének megváltoztatásával, a jó ötleteket népszerűsítve, s bízva a jó példa követhetőségében. A szakmai rész felvállalására partnerek vagyunk, csupán anyagi és technikai támogatásra van szükségünk. Megpróbáljuk megnyerni a önkormányzatokat a könyvtárügy érdekeinek.

Vörös Erika

